

॥ कुण्डिकोपनिषत् ॥

कुण्डिकोपनिषत्ख्यातपरिव्राजकसंततिः ।  
यत्र विश्रान्तिमगमत्तद्रामपदमाश्रये ॥  
ॐ आप्यायन्तु ममाङ्गानि वाक्प्राणश्चक्षुः  
श्रोत्रमथो बलमिन्द्रियाणि च ॥ सर्वाणि सर्वं  
ब्रह्मोपनिषदं माहं ब्रह्म निराकुर्यां  
मा मा ब्रह्म निराकरोदनिराकरणमस्त्वनिराकरणं  
मेस्तु तदात्मनि निरते य उपनिषत्सु धर्मास्ते मयि  
सन्तु ते मयि सन्तु ॥ ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥  
हरिः ॐ  
ब्रह्मचर्याश्रमे क्षीणे गुरुशुश्रूषणे रतः ।  
वेदानधीत्यानुज्ञात उच्यते गुरुणाश्रमी ॥ १ ॥  
दारमाहृत्य सदृशमग्निमाधाय शक्तितः ।  
ब्राह्मीमिष्टिं यजेत्तासामहोरात्रेण निर्वपेत् ॥ २ ॥  
संविभज्य सुतानर्थे ग्राम्यकामान्विसृज्य च ।  
संचरन्वनमार्गेण शुचौ देशे परिभ्रमन् ॥ ३ ॥  
वायुभक्षोऽम्बुभक्षो वा विहितैः कन्दमूलकैः ।  
स्वशरीरे समाप्याथ पृथिव्यां नाशु पातयेत् ॥ ४ ॥  
सह तेनैव पुरुषः कथं संन्यस्त उच्यते ।  
सनामधेयो यस्मिंस्तु कथं संन्यस्त उच्यते ॥ ५ ॥  
तस्मात्फलविशुद्धाङ्गी संन्यासं संहितात्मनाम् ।  
अग्निवर्णं विनिष्क्रम्य वानप्रस्थं प्रपद्यते ॥ ६ ॥  
लोकवद्भार्यासक्तो वनं गच्छति संयतः ।  
संत्यक्त्वा संसृतिसुखमनुतिष्ठति किं मुधा ॥ ७ ॥  
किंवा दुःखमनुस्मृत्य भोगांस्त्यजति चोच्छ्रितान् ।  
गर्भवासभयाङ्गीतः शीतोष्णाभ्यां तथैव च ॥ ८ ॥  
गुह्यं प्रवेष्टुमिच्छामि परं पदमनामयमिति ।  
संन्यस्याग्निमपुनरावर्तनं यन्मृत्युर्जायमावहमिति ॥  
अथाध्यात्ममन्त्राञ्जपेत् । दीक्षामुपेयात्काषायवासाः ।  
कक्षोपस्थलोमानि वर्जयेत् । ऊर्ध्वबाहुर्विमुक्तमार्गो भवति ।  
अनिकेतश्चरेभिक्षाशी । निदिध्यासनं दध्यात् । पवित्रं  
धारयेज्जन्तुसंरक्षणार्थम् । तदपि श्लोका बह्वन्ति ।  
कुण्डिकां चमकं शिक्यं त्रिविष्टपमुपानहौ ।

शीतोपघातिनीं कन्यां कौपीनाच्छादनं तथा ॥ १ ॥  
 पवित्रं स्नानशाटीं च उत्तरासङ्गमेव च ।  
 अतोऽतिरिक्तं यत्किञ्चित्सर्वं तद्वर्जयेद्यतिः ॥ १० ॥  
 नदीपुलिनशायी स्याद्देवागारेषु बाह्यतः ।  
 नात्यर्थं सुखदुःखाभ्यां शरीरमुपतापयेत् ॥ ११ ॥  
 स्नानं पानं तथा शौचमद्भिः पूताभिराचिरेत् ।  
 स्तूयमानो न तुष्येत निन्दितो न शपेत्परान् ॥ १२ ॥  
 भिक्षादिवैदलं पात्रं स्नानद्रव्यमवारितम् ।  
 एवं वृत्तिमुपासीनो यतेन्द्रियो जपेत्सदा ॥ १३ ॥  
 विश्वाय मनुसंयोगं मनसा भावयेत्सुधीः ।  
 आकाशाद्वायुर्वायोज्योतिर्ज्योतिष आपोऽद्भ्यः पृथिवी ।  
 एषां भूतानां ब्रह्म प्रपद्ये । अजरममरमक्षरमव्ययं प्रपद्ये ।  
 मय्यखण्डसुखांभोधौ बहुधा विश्ववीचयः ।  
 उत्पद्यन्ते विलीयन्ते मायामारुतविभ्रमात् ॥ १४ ॥  
 न मे देहेन संबन्धो मेघेनेव विहायसः ।  
 अतः कुतो मे तद्धर्मा जाग्रत्स्वप्नसुषुप्तिषु ॥ १५ ॥  
 आकाशवत्कल्पविदूरगोह-  
     मादित्यवज्जास्यविलक्षणोऽहम् ।  
 अहार्यवन्नित्यविनिश्चलोऽह-  
     मम्बोधिवत्पारविवर्जितोऽहम् ॥ १६ ॥  
 नारायणोऽहं नरकान्तकोऽहं  
     पुरान्तकोऽहं पुरुषोऽहमीशः ।  
 अखण्डबोधोऽहमशेषसाक्षी  
     निरीश्वरोऽहं निरहं च निर्ममः ॥ १७ ॥  
 तदभ्यासेन प्राणापानौ संयम्य तत्र श्लोका भवन्ति ॥  
 वृषणापानयोर्मध्ये पाणी आस्थाय संश्रयेत् ।  
 संदश्य शनकैर्जिह्वां यवमात्रे विनिर्गताम् ॥ १८ ॥  
 माषमात्रां तथा दृष्टिं श्रोत्रे स्थाप्य तथा भुवि ।  
 श्रवणे नासिके गन्धा यतः स्वं न च संश्रयेत् ॥ १९ ॥  
 अथ शैवपदं यत्र तद्ब्रह्म ब्रह्म तत्परम् ।  
 तदभ्यासेन लभ्येत पूर्वजन्मार्जितात्मनाम् ॥ २० ॥  
 संभूतैर्वायुसंश्रावैर्हृदयं तप उच्यते ।  
 ऊर्ध्वं प्रपद्यते देहाद्भित्त्वा मूर्धानमव्ययम् ॥ २१ ॥  
 स्वदेहस्य तु मूर्धानं ये प्राप्य परमां गतिम् ।  
 भूयस्ते न निवर्तन्ते परावरविदो जनाः ॥ २२ ॥  
 न साक्षिणं साक्ष्यधर्माः संस्पृशन्ति विलक्षणम् ।

अविकारमुदासीनं गृहधर्माः प्रदीपवत् ॥ २३ ॥  
 जले वापि स्थले वापि लुठत्वेष जडात्मकः ।  
 नाहं विलिप्ये तद्धर्मैर्घटधर्मैर्नभो यथा ॥ २४ ॥  
 निष्क्रियोऽस्म्यविकारोऽस्मि निष्कलोऽस्मि निराकृतिः ।  
 निर्विकल्पोऽस्मि नित्योऽस्मि निरालम्बोऽस्मि निर्द्वयः ॥ २५ ॥  
 सर्वात्मकोऽहं सर्वोऽहं सर्वातीतोऽहमद्वयः ।  
 केवलाखण्डबोधोऽहं स्वानन्दोऽहं निरन्तरः ॥ २६ ॥  
 स्वमेव सर्वतः पश्यन्मन्यमानः स्वमद्वयम् ।  
 स्वानन्दमनुभुञ्जानो निर्विकल्पो भवाम्यहम् ॥ २७ ॥  
 गच्छंस्तिष्ठन्नुपविशञ्छयानो वान्यथापि वा ।  
 यथेच्छया वसेद्विद्वानात्मारामः सदा मुनिः ॥ २८ ॥ इत्युपनिषत् ॥  
 ॐ आप्यायन्तु ममाङ्गानि वाक्प्राणश्चक्षुः  
 श्रोत्रमथो बलमिन्द्रियाणि च ॥ सर्वाणि सर्वं  
 ब्रह्मोपनिषदं माहं ब्रह्म निराकुर्या  
 मा मा ब्रह्म निराकरोदनिराकरणमस्त्वनिराकरणं  
 मेस्तु तदात्मनि निरते य उपनिषत्सु धर्मास्ते मयि  
 सन्तु ते मयि सन्तु ॥ ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥  
 हरिः ॐ तत्सत् ॥  
 इति कुण्डिकोपनिषत्समाप्ता ॥

Please send corrections to [sanskrit@cheerful.com](mailto:sanskrit@cheerful.com)

Last updated August 11, 2000